

УДК 373.57. 048 (042.3)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.14>

Чжоу Ілей

аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

О. О. Матвєєва

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У статті охарактеризовано дефініції понять «мультикультуралізм», «міжкультурна комунікація», «діалог культур». Зазначено, що одним зі шляхів подолання конфліктних ризиків у сучасній освіті є філософія мультикультуралізму. Розкрито значення поняття «мультикультуралізм» за словами, документами Європейської комісії, дослідженнями науковців. Виявлено, що Європейською комісією мультикультуралізм визначено соціально-політичним ідеалом, що означає рівні можливості в умовах культурного розмаїття та взаємної толерантності. Особлива увага приділена концепції мультикультурної освіти в документах Ради Європи, Європейського Парламенту, ЮНЕСКО. Виявлено, що мультикультурна освіта має свої акценти у навчальних планах, соціальній інтеграції, суспільних відносинах, культурній усвідомленості. Сучасний аналіз численних досліджень та нормативних документів показав, що освітня політика багатьох країн спрямована на мультикультурну освіту з метою покращення соціальної єдності, зменшення соціального виключення, нерівності. Показано, що реалізація принципів мультикультуралізму має свої особливості, різні форми та засоби й потребує застосування засобів мистецтва як носіїв культурних традицій народу, які розкриваються через поняття «міжкультурна комунікація» та «діалог культур». Виявлено, що за певних умов міжкультурна комунікація може ототожнюватися зі змістом поняття «діалог культур» як чинник соціальної комунікації; вона є соціокультурним механізмом стабілізації культурної комунікації, орієнтованої на активізацію інтегративних процесів духовного і матеріального життя суспільства. Доведено, що міжкультурна комунікація є системою спілкування представників різних культур, при цьому кожна культура є іншою знаковою системою, «коди» якої можуть не працювати в іншій культурі й потребувати «декодування». У процесі дослідження виявлено, що проблема мультикультурності ґрунтується на концепції діалогу М. Бахтіна, метою якого є досягнення творчого розуміння, індивідуального взаєморозуміння під час збереження кожної з культур.

Ключові слова: мультикультуралізм, освіта, міжкультурна комунікація, комунікативність, діалог культур.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується культурним розмаїттям, спричиненим процесами глобальної інтеграції, імміграції, стрімким зростанням міжкультурних комунікаційних процесів тощо. Їх вплив ставить перед країнами низку завдань, що потребують негайного розв'язання, як-от: збереження й розвиток культурних складників соціуму, підтримка культурного розмаїття, вирішення міжкультурних суперечностей шляхом реалізації рівноправного діалогу між сторонами конфлікту, консолідація суспільства навколо спільних цінностей тощо. У наш час філософія мультикультуралізму стала теоретичною основою реалізації політики мультикультуралізму на всіх рівнях функціонування суспільства. Фундаментальними засадами мультикультуралізму є рівноправність будь-яких культурних форм та максимальна толерантність у міжкультурних відносинах. Однак реалізація принципів мультикультуралізму має свої особливості, різні форми та засоби, як-от застосування засобів мистецтва

як одного з носіїв культурних традицій народу. Це зумовлює необхідність аналізу поняття «мультикультуралізм».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «мультикультуралізм», історія його виникнення та розвитку, позитивні й негативні вияви у сучасних суспільствах досліджуються у низці наукових праць. Вивченням проблем мультикультуралізму присвячені праці Дж. Бенкса, К. Гранта, Д. Голніка, Ф. Чінна, С. Н'єто, К. Слітера, Дж. Гейя та ін. Українськими науковцями також досліджується це питання (Л. Горбунова, С. Дрожжина, І. Ковалінська, Я. Пасько, І. Сікорська, В. Ткаченко та ін.).

Мета статті – дослідити основні риси поняття «мультикультуралізм», його вияви у сучасній освіті та виявити засоби мистецтва, що сприяють реалізації принципів мультикультуралізму в освіті.

Виклад основного матеріалу. Виникнення та становлення ідеї мультикультуралізму зумовлено особливостями історичного розвитку

та соціальними факторами, до яких належать розпад світової колоніальної системи та перехід до постмодерного й постіндустріального суспільства, основою яких стали ідеї К. Поппера щодо «відкритого суспільства», демократії [13, с. 24]. Демократія відіграє ключову роль у процесі формування та розвитку мультикультуралізму, оскільки таке суспільство характеризується прийняттям усіх рішень договірно, без жорстокого обмеження прав, де політична еліта не має необмеженої влади та має високий рівень толерантності.

Термін «мультикультуралізм» виник у Канаді в 1960-ті рр. під час пошуку шляхів вирішення ситуації з управління бікультурною (англо-французькою) країною. Офіційне політичне визнання мультикультуралізму отримав у 1971 р. [22].

Як вважає І. Ковалінська, «на процес виникнення поняття «мультикультурний» також мало вплив вивчення проблем расової дискримінації, антирасистського руху та посилення боротьби за цивільні права маргіналізованих або позбавлених прав верств населення у США у 50–60 рр. минулого століття [9, с. 66]. Основним в ідеї мультикультуралізму було те, що необхідно приділяти увагу расовим і культурним відмінностям, не ігнорувати їх, оскільки недостатні знання щодо етнічних, культурних расових особливостей призводять до виникнення упереджень [9, с. 15]. Термін «мультикультуралізм» уживається здебільшого у працях американських науковців (Дж. Бенкса, К. Гранта, Д. Голніка, Ф. Чінна, С. Н'єто, К. Слітера, Дж. Гейя. та ін.).

Сьогодні термін «мультикультурний» широко уживається також у європейському науковому дискурсі. У словнику основних понять комунікації та вивчення культури Т. Салівана та Дж. Хартлі поняття «мультикультуралізм» визначається як визнання та дослідження суспільств, що складаються з різних культурних груп, пов'язаних з ними культурні традиції і практики часто асоціюються з різними етнічними компонентами загального соціального формування [11].

Британський словник із соціології визначає мультикультуралізм як «легітимацію культурного плюралізму. Мультикультуралізм захищає та підтримує культурну різноманітність, як-от мови меншин, а також бере до уваги нерівні стосунки меншин із домінуючими культурами» [18]. Тобто метою мультикультуралізму є визнання та легітимація на політичному та соціальному рівнях культурних, мовних, етнічних відмінностей у різних групах населення однієї країни або нації.

Європейською комісією у 2003 р. мультикультуралізм визначено соціально-політичним ідеалом, що означає «рівні можливості, які супроводжуються культурним розмаїттям в атмосфері взаємної толерантності» [6].

За визначенням української дослідниці С. Дрожжиної, «мультикультуралізм – явище суспільного життя, яке полягає в співіснуванні в межах одного суспільства багатьох культур» [8], це стан, процеси, погляди, політика культурно неоднорідного суспільства, орієнтовані на свободу вираження культурного досвіду, визнання культурного розмаїття; культурний, політичний, ідеологічний, релігійний плюралізм, визнання прав меншин як на суспільному, так і на державному рівнях [8, с. 94].

А. Колодій зазначає: «Мультикультуралізм – принцип етнонаціональної, освітньої, культурної політики, яка визнає і підтримує право громадян зберігати, розвивати та захищати всіма законними методами свої (етно)культурні особливості, а державу зобов'язує підтримувати такі зусилля громадян» [11, с. 5–14].

Сучасні науковці визначають мультикультуралізм як ідеологію та соціальну умову, що визнає цінність культурного плюралізму, значущість розмаїття культурних форм. За таких умов цементувальним фактором мультикультурного суспільства, можуть бути тільки загальнолюдські цінності, дотримання прав людини в усіх сферах життя. Саме мультикультуралізм, заснований на загальнолюдських цінностях, на принципах рівноправного співіснування різних форм культурного життя, стає у сучасному світі об'єднавчою ідеологією.

Принципи мультикультуралізму мають свій вплив і на освітню галузь. Так, у документах Ради Європи з питань освіти і культури використовуються такі терміни: «multiethnic» – «мультиетнічний», «culturally diverse» – «культурнорізноманітний», «education for diversities» – «освіта задля збереження культурної різноманітності» [16; 21].

Концепції мультикультурної освіти зародилися в руслі філософської, психологічної, педагогічної, антропологічної думки, засновані на ідеї рівності, демократизації суспільства та освіти. Основоположною в концепції мультикультурної освіти є теза, що освіта має формувати здатність до співпраці людей різних культур. Видатними дослідниками мультикультурної освіти є Дж. Бенкс, К. Грант, Д. Голнік, Ф. Чінн, С. Н'єто, К. Слітер, Дж. Гейя. Значний внесок у галузь дослідження історії мультикультурної освіти зробили Ю. Рені, М. Хепберн, А. Біерлейн, М. Кірст, П. Горскі, Г. Орфілд і Дж. Спрінг.

Протягом останнього десятиліття у межах європейського освітнього простору особливого значення набув мультикультурний вимір вищої освіти. Це зумовлено причинами культурного розмаїття європейських країн завдяки відкритості кордонів та збільшенню іммігрантів, що змусило національні органи влади європейських країн ухвалити нові освітні закони та відповідні правові акти.

Із початку ХХІ ст. мультикультурна освіта в Європі зазнала відродження, що підтверджує низка документів Європейської Комісії, Ради Європи та інших впливових інституцій. Як було зазначено на сесії ЮНЕСКО у 2008 р., мультикультурна освіта охоплює цілий спектр аспектів: мультикультурні виміри у навчальних планах, мову, соціальну інтеграцію, суспільні відносини, культурну усвідомленість [23].

У 2015 р. Європейський Парламент прийняв резолюцію щодо ролі міжкультурного діалогу, культурного різноманіття та освіти у просуванні фундаментальних цінностей ЄС, яка вказувала на важливість навчання міжкультурного діалогу, що є ключовим інструментом в управлінні конфліктами та розвитку почуття культурної належності [17]. Усе це свідчить про те, що освітня політика багатьох країн приділяє багато уваги мультикультурній освіті з метою покращення соціальної єдності, зменшення соціального виключення, нерівності. За цих обставин реалізація принципів мультикультуралізму потребує застосування засобів мистецтва як носіїв культурних традицій народу.

У культурології, мистецтвознавстві є такі поняття, як «міжкультурна комунікація» та «діалог культур», що більш змістовно розкривають поняття «мультикультуралізм». Розглянемо їх.

Термін «міжкультурна комунікація» вперше з'явився в 1954 році у праці «Culture as Communication» («Культура як комунікація») Е. Холла (Hall) і Г. Трегера (Trager). У праці доведено існування взаємозв'язків між складниками понять «культура» і «комунікація» та обґрунтовано можливість порівняння культур різних народів світу [14, с. 86]. Е. Холл розумів термін «міжкультурна комунікація» як ідеальну мету, до якої має прагнути людина у своєму бажанні якомога краще та ефективніше адаптуватися до навколишнього світу [14, с. 7]. Учений уперше запропонував виокремити міжкультурну комунікацію в окрему навчальну дисципліну. Він стверджував, що «людині необхідний досвід інших культур так само, як і кожна культура для того, щоб вижити, потребує взаємодії з іншими культурами» [14, с. 212].

Такої ж думки був американський дослідник О. Тейлор (Taylor), який у книзі «Міжкультурна комунікація: важливий вимір ефективної освіти» зазначає, що комунікація – це породження культури; це засіб, за допомогою якого люди можуть спілкуватися і який зумовлений їх культурою [22, с. 78].

У 70-х роках ХХ ст. з'явилися періодичні видання з міжкультурної проблематики «The International and Intercultural Communication Annual» («Міжнародний щорічник міжкультурної комунікації») та «International Journal of Intercultural Relations» («Міжнародний журнал між-

культурних взаємозв'язків»), у яких обговорювалися проблеми, пов'язані з комунікацією, культурою, мовою, різноманітними формами інтеракції.

Авторами численних інтерпретацій концепту «міжкультурна комунікація» є вчені з багатьох країн світу. У США це явище досліджували К. Клакхон (Cluckhohn), Ф. Стродбек (Strodbeck), Е. Стюарт (Stuart), у Німеччині – Ю. Габермас (Habermas), К. Апель (Apel), у Росії – М. Вершинін, В. Павлов, Т. Волошинова, С. Гурієва, Т. Грушевицька, О. Садохін, С. Тер-Мінасова та ін.

В Україні предметне поле досліджень поняття «міжкультурна комунікація» тільки формується. У цьому напрямі працюють В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, Л. Губерський, А. Єрмоленко, П. Скрипка, Л. Скокова, В. Степаненко, Б. Слюцинський, М. Шульга та ін. Значний внесок у дослідження процесів міжкультурної комунікації зробили сучасні українські дослідники (І. Бахов, Ф. Бацевич, О. Бучковська, Н. Захарчук, Ю. Лабунець, В. Лапко, І. М'язова, К. Покляцька, О. Самойленко та ін.). Незважаючи на вагомий науковий доробок, багато аспектів міжкультурної комунікації залишаються предметом дискусій.

У Словнику термінів міжкультурної комунікації Ф. Бацевича поняття «комунікація» виокремлюється, по-перше, як «смісловий та ідеально-змістовий аспекти соціальної взаємодії та спілкування»; по-друге, як «складник спілкування поряд із перцепцією та інтеракцією»; по-третє, як «складний, символічний, особистісний, трансакційний, часто неусвідомлюваний процес обміну знаками, під час якого транслюється певна інформація зовнішнього або внутрішнього характеру, а також демонструються статусні ролі, в яких перебувають учасники спілкування стосовно одне одного» [4, с. 81–82]. Науковець звертає увагу на існування цього поняття в широкому та вузькому сенсах. Так, у широкому сенсі «комунікація має місце завжди, коли певній поведінці або її результату приписується конкретне значення, вони сприймаються як знаки або символи», тоді як у вузькому – це «спілкування за допомогою мовних і/або паралінгвальних і невербальних засобів із метою передання інформації» [7, с. 82].

У формулюванні визначення поняття «міжкультурна комунікація» деякі науковці (Т. Грушевицька, В. Попков, О. Садохін, С. Тер-Мінасова, Р. Портер) виходять із поєднання понять «культура» та «комунікація» [7, с. 11].

А. Козак розглядає міжкультурну комунікацію в діалозі культур у різних аспектах:

– за певних умов міжкультурна комунікація може ототожнюватися зі змістом поняття «діалог культур» як чинник соціальної комунікації;

– вона є соціокультурним механізмом стабілізації культурної комунікації, орієнтованої

на активізацію інтегративних процесів духовного і матеріального життя суспільства [10, с. 107].

Уважаємо за необхідне зацентувати увагу на окреслених позиціях. Таким чином, можна стверджувати, що міжкультурна комунікація – це галузь соціальної реальності, змістом якої є процес взаємодії культур, а основним посередником – людина як носій інформації.

У розвитку теорії комунікації у проєкції на культуру важливу роль відіграли праці Ю. Лотмана [12]. Учений ствердив, що культура – складне ціле, яке утворюють пласти, що розвиваються з різною швидкістю і різними методами і потенційно взаємодіють між собою. У їх розвитку чергуються поступовий розвиток, що дає спадкоємність, і «вибухи» – зіставлення «кодів» різних культур, через що виникають новаторські ідеї. Для розкриття культури існує система знаків, якими є символи [12].

У мистецтвознавстві вказана проблема семіотики розробляється, зокрема, у праці В. Мітіної «Крізь призму знаку: знаки у мистецтві», що стала основою для багатьох подальших досліджень у різних мистецьких сферах.

Отже, міжкультурна комунікація є системою спілкування представників різних культур (на індивідуальному або груповому рівні), при цьому кожна культура виступає як інша знакова система, «коди» якої можуть не працювати в іншій культурі і потребувати «декодування». Саме комунікативність є тим фактором, який перетворює монологічне продукування думок-ідей у діалог.

Серед праць українських дослідників вирізняємо працю О. Берегової «Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні в ХХІ столітті», в якому представлена нова методологія дослідження культури, в основі якої лежить імплементація світового досвіду управління процесом комунікації у соціокультурній системі [5].

Аналіз досліджень показав, що множинними явищами, про які йшлося на різних рівнях культурного континууму, є національні культури (як-от китайська), культури менших етнічних спільнот, культури певних об'єднань, субкультури, культури як творчості митців (композиторів, художників та ін.), окремі художні (музичні) твори тощо.

Термін «діалог культур» також доповнює та розкриває поняття «мультикультуралізм». Теоретична база дослідження проблеми мультикультурності ґрунтується на концепції діалогу М. Бахтіна. Метою діалогу, в якому продукуються значення і сенси, є досягнення творчого розуміння, індивідуального взаєморозуміння під час збереження кожної з культур.

Однією з питомих рис тексту як феномену культури, за визначенням М. Бахтіна, є його діалогічність [3], що уможливорює явище «діалогу культур» як взаємодію в одному культурному континуумі текстових явищ, що мають різну часову

належність. На думку Р. Барта, текст – «...це цитата без лапок» [2, с. 486]; текстами можуть бути уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом та ін. Таким чином, складений із рівноправних кодів текст стає «пам'яттю культури» (минулого і майбутнього).

Відштовхуючись від розуміння діалогічної природи тексту, М. Бахтін визначив такі три головні форми внутрішнього діалогізованого мовного взаємовисвітлення, як стилізація, варіація та пародіювання [3, с. 174–176].

На думку М. Арановського, поняття «великий Текст» можна застосувати і до музичного мистецтва, але з певною зміною акцентів. У праці «Музичний текст. Структура і властивості» науковець роз'яснює горизонтальну (часову) сутність організації літературних текстів та вертикальну (парадигматичну, основу на повтореннях єдиного патерна) – музичних. Учений вводить музикознавче поняття «метатекст» і переконує, що у музиці ситуація є іншою. У цьому виді мистецтва музичні твори не є продовженням попередніх, вони повторюють одне одного, це «деякий єдиний для всіх них патерн, а завдання автора полягає у тому, щоб найкращим чином реалізувати його приписи. Тому всі музичні тексти не вибудовуються у послідовність сторінок деякої «єдиної партитури», а ніби накладаються одне на одного». Автор бачить сукупність музичних творів не як часову послідовність, а як сукупність [1, с. 22].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищезазначене, можемо констатувати, що мультикультурність є одним із принципів побудови освітньої політики у багатьох країнах світу. Водночас поняття «міжкультурна комунікація», «діалог культур» у сучасному глобалізованому суспільстві є засобами реалізації мультикультурної освітньої політики, що розширюють та поглиблюють межі мультикультурності в освіті.

Список використаної літератури:

1. Арановский М.Г. Музыка и мышление. Музыка как форма интеллектуальной деятельности / ред. М.Г. Арановский. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2014. С. 10–43.
2. Барт Р. Від твору до тексту. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 378–384.
3. Бахтін М. Проблема тексту в лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 318–323.
4. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
5. Берегова О. Сучасні теорії дискурсу і рефлексів в розробці теорії музичної комунікації.

- Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки.* Київ, 2009. Вип. 2. С. 185–191.
6. Горбунова Л.С. Транскультурна освітня стратегія в контексті викликів глобалізації. *Філософія освіти: наук. журн.* Київ, 2014. № 1(14). С. 159.
 7. Грушевицкая Т., Попков В., Садохин А. Основы межкультурной коммуникации. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 352 с.
 8. Дрожжина С.В. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. *«Політичний менеджмент»: наук. журн / голов. ред. Ю.Ж. Шайгородський.* Київ, 2008. № 3. С. 96–106.
 9. Ковалинська І.В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс.* Київ, 2016, № 1 (13). С. 65–78.
 10. Козак А. Міжкультурна комунікація в контексті діалогу культур. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.* Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 118. С. 106–110.
 11. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України. *Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки.* Київ, 2008. Вип. 6. С. 5–14. URL: <http://political-studies.com/?p=578>.
 12. Лотман Ю. Статті по семиотике и типологии культуры. Таллінн : Александра, 1992. 475 с.
 13. Поппер К. Открытое общество и его враги. В 2 т. / Пер. с англ. под общ. ред. В.Н. Садовского. Москва : Культурная инициатива; Феникс, 1992. Т. 1. Чары Платона. 446 с.
 14. Холл Э. Как понять иностранца без слов. Москва : Вече, Персей, АСТ, 1995. 431 с.
 15. Banks J. A. Handbook of Research on Multicultural Education / James A. Banks, Cherry A. McGee Banks. New York.; MacMillan Publishing, 1995. 1125 pp.
 16. Education and Training 2010 programme Cluster 'Teachers and Trainers' http://www.atee1.org/uploads/EUpolicies/pla_teaching_in_culturally_divers_settings.
 17. European Parliament Resolution "On the role of intercultural dialogue, cultural diversity and education in promoting EU fundamental values" 2015. URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-373_EN.html
 18. Jary David, Jary Julia. Collins Dictionary of Sociology. London: HarperCollins Publishers, 1991. P. 344.
 19. Key concepts in communication and cultural studies <https://ymerleksi.wikispaces.com/file/view/Key+Concepts+in+Communication+and+Cultural+Studies.pdf>
 20. Multicultural experiences, multicultural theories. Ed. Mary F. Rogers and George Ritzer: The McGraw-Hill Companies, Inc, 1996.
 21. Ognisanti Mirca Report on European intercultural education practice http://www.interculturemap.org/upload/att/200702281036430.report_edu_mirca_sito.
 22. Taylor, Ch. Multiculturalism and the Politics of Recognition. Princeton (NJ) : Princeton Univ. Press. 1992.
 23. UNESCO. The 2nd UNESCO world report in cultural diversity: investing in cultural diversity and intercultural dialogue. 2008. URL: <http://www.unesco.org/new/en/resources/report/>

Zhoy Iley, Matvieieva O. Multiculturalism in modern education

The article describes the concepts of "multiculturalism", "intercultural communication", "dialogue of cultures". It is noted that one of the ways to overcome conflict risks in modern education is the philosophy of multiculturalism. Revealed the meaning of the concept of "multiculturalism" in dictionaries, documents of the European Commission, research by scientists. It was revealed that the European Commission defined multiculturalism as a socio-political ideal, which means equal opportunities in conditions of cultural diversity and mutual tolerance. Particular attention is paid to the concept of multicultural education in the documents of the Council of Europe, European Parliament, UNESCO. It was revealed that multicultural education influences such aspects – multicultural accents in curricula, social integration, social relations, cultural awareness. A modern analysis of numerous studies and regulatory documents has shown that the educational policy of many countries is aimed at the formation of multicultural education in order to improve social cohesion, reduce social exclusion and inequality. It is shown that the implementation of the principles of multiculturalism has its own characteristics, various forms and means and requires the use of art means as carriers of the cultural traditions of the people, which are revealed through the concepts of "intercultural communication" and "dialogue of cultures". The study revealed that under certain conditions, intercultural communication can be identified with the content of the concept of «dialogue of cultures» as a factor of social communication; it is a socio-cultural mechanism for the stabilization of cultural communication, focused on enhancing the integration processes of the spiritual and material life of society. It has been proved that intercultural communication is a system of communication between representatives of different cultures, while each culture acts as another sign system, the "codes" of which can work in another culture and require "decoding". The study revealed that the problem of multiculturalism is based on the concept of dialogue by M. Bakhtin, the purpose of which is to achieve creative understanding, individual understanding while preserving each of the cultures.

Key words: multiculturalism, education, intercultural communication, communication, dialogue of cultures.